

מלחמת המפרץ - הלקחים עבור ישראל

בגלל ההיבטים ההיסטוריים שלה נוטה ישראל לראות את עצמה כמהדורה מזרח תיכונית של ארה"ב, ולכן היא מתמקדת במיוחד בלקחים שהפיקו האמריקנים מהפעלת כוחותיהם במלחמת המפרץ. אבל האמת היא שמבחינות רבות - למשל האפשרות לתקוף אותה מכל כיוון שהוא - דומה ישראל לעיראק הרבה יותר מאשר לארה"ב, ולכן לא כדאי לזנוח גם את הלקחים שניתן להפיק מדרך הפעלתם של הכוחות העיראקיים

אלוף יעקב עמידור

מלחמת המפרץ הייתה מבחינות רבות מלחמה יוצאת דופן, והדיון בה מעלה שאלה עקרוניות: האם מותר ללמוד ממלחמות העבר?

לעיתים אומרים שאנו, אנשי הצבא, מתכוונים למלחמה הקודמת, זאת שהייתה. אפשר ומדי פעם יש בכך מן האמת. אך גם אם אמירה זאת נכונה – לא נובעת מכך המסקנה שצריך להתעלם ממלחמות העבר, אלא שצריך ללמוד אותן בשום שכל. יש ללמוד ביחס לכל מלחמה מה מייחד אותה ולעומת זאת מהם הדברים שיש להם "שייכות כללית" – ומכאן גם יכולת ללמד על המלחמות העתידיות. ("ללמד" אין פירושו להעתיק, אלא להפיק תועלת מניסיונם של האחרים).

מבחינה זו מלחמת המפרץ היא בעלת מאפיינים מאוד מעניינים, משום שהיא המלחמה הראשונה שבה תפסה הטכנולוגיה הצבאית המתקדמת מקום כה רחב, ולכן יש טעם רב לעסוק בה ובלקחים

ובלקחים כמסמנים דרך לעתיד.

אבל בה במידה שניתן ללמוד מהמלחמה הזאת, יש לנקוט צעדי זהירות תוך כדי תהליך הלימוד – אף יותר מאשר ביחס למלחמות העבר – משום שהייתה זו מלחמה מיוחדת מאוד¹. אי לכך אני מבקש להדגיש את הסתייגויותיי בטרם אעסוק בלקחים עצמם:

מפקד המכלול

הראשונה נובעת מכך שנלחמה בה המעצמה המובילה בעולם נגד מדינת עולם שלישי, המפותחת רק בתחומים צרים מאוד. מהצד האחד התייצבה עוצמה אמריקנית, שהטכנולוגיה שלה נמצאת במאה ה-21; ומהצד האחר התייצבה עוצמה עיראקית, המתבססת על טכנולוגיה המפגרת בשני דורות (טכנולוגיה של מלחמת העולם השנייה ועוד קצת). המלחמה התנהלה רחוק מאוד מארצות-הברית וקרוב מאוד לבגדאד. האמריקנים אומנם היו חייבים להניע כוחות למרחק של אלפי מייל, אך העורף שלהם – בניגוד לעורף העיראקי – לא היה חשוף לסכנות פגיעה.

לאור כל הנאמר לעיל נכון להדגיש שכלומדי הלקחים עלינו לקחת בחשבון את העובדה שנלחמו שני צדדים בלתי שווים בעליל. הייתה זו אסימטריה, שרחוקה מאוד מעולם המלחמה שלנו. אם להשתמש בדוגמא פופולרית: קצת קשה להפיק לקחים ממשחק של קבוצה ב-NBA נגד כל קבוצת כדורסל בישראל (חוץ ממכבי תל-אביב, כמובן) אף-על-פי שאותה קבוצה משחקת בליגה הלאומית של ישראל.

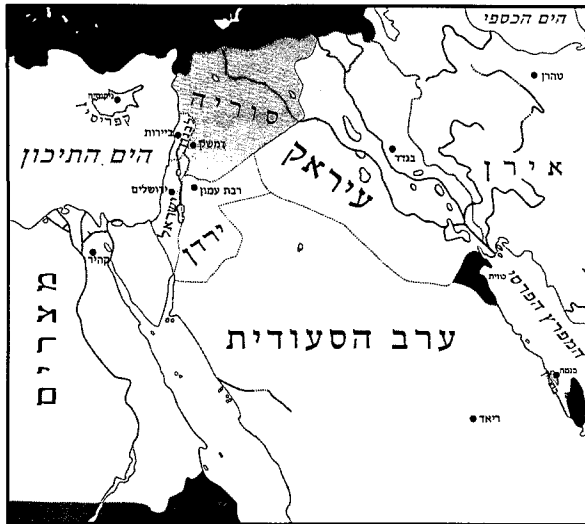
עלינו לזכור את הפער יוצא הדופן בין שני היריבים במלחמה הזאת, כשאנו דנים בה ובלקחיה. חשוב להדגיש ייחודיות זאת, משום שאם נעשה השוואה "תמימה" ונלמד לא נכון, אנו עלולים לעשות טעויות גדולות מאוד.

ההסתייגות השנייה נובעת מאופן שיפוטנו את המלחמה. כאשר אנו דנים בה, יש לנו נטייה להסתכל מנקודת המבט האמריקנית ולהפיק את הלקחים ממנה כאילו אנחנו

**מלחמת המפרץ היא
המלחמה הראשונה שבה
תפסה הטכנולוגיה הצבאית
המתקדמת מקום כה רחב,
ולכן יש טעם רב לעסוק בה
ובלקחיה כמסמנים דרך
לעתיד**

הביטחוני ולשאל את עצמנו: מדוע מותר לאמריקנים לעשות – בעידודנו – את מה שאנו לא מרשים לעצמנו לעשות?

בעבר יצאה ישראל למלחמת ברירה. מלחמת סיני הייתה מלחמת ברירה לפי כל קנה מידה מוסרי. יצאנו למלחמה מהרבה סיבות, אבל בוודאי אף אחת מהן לא הייתה שהמצרים "היו על הגדר" של יישוב כלשהו. הבריטים נלחמו

המיקום המרכזי של עיראק איפשר לאמריקנים לתקוף אותה ממגוון רחב של כיוונים: על היבשה - מכוויית ועד גבול סעודיה ירדן; באוויר היא הייתה חשופה לתקיפות גם מטורקיה, ונוסף על כך היא הייתה חשופה להתקפות גם מהים

מפה: עופר שטר

מלחמת ברירה בפוקלנד, והאמריקנים נלחמו מלחמת ברירה בכוויית ובקוסובו – לצד בעלות בריתם.

דעתי היא שאנחנו צריכים להחזיר לעצמנו את חופש הפעולה האסטרטגי ולהגדיר לעצמנו שמלחמת ברירה אינה טמאה מראש ובכל מצב. לא צריך לשאוף אליה, אבל צריך שיתאפשר למדינת ישראל לצאת למלחמת ברירה – כאשר הפגיעה באינטרסים שלנו היא ברמה המחייבת יציאה למלחמה. אנו צריכים לזכור שאם נצדיק מלחמה רק כאשר משפחותינו ובתינו יהיו בסכנת השמדה, יכול להיות שנאחר את המועד וכבר לא נוכל להצילם. לכן מדינה כמו ישראל – גם כשהיא לה הסכמים מדיניים עם כל שכניה – צריכה לשמור לעצמה את חופש הפעולה האסטרטגי ולא להוציא ממילון המונחים שלה את "מלחמת הברירה". "האם?" "מת?" "היכן?" "כיצד?" הן שאלות לגיטימיות, הקשורות בשיקולים מאוד כבדים. לא צריך לשוב ללחוץ על ההדק, אסור למהר ולשלוח חיילים אלי קרב, אבל טעות היא להוריד מהארסנל האסטרטגי שלנו את היכולת לצאת למלחמת ברירה. ובכל מקרה, אין בה פגם מוסרי – אלא אם כן אנו רוצים בסטנדרט כפול: אנחנו שולחים את האמריקנים למקומות שאנחנו לא היינו הולכים אליהם.

מקבילים לארצות-הברית, הצד התוקף. זו שגיאה גדולה, כי צריך לזכור שמצבנו האסטרטגי דומה יותר לזה של העיראקים. המיקום המרכזי של עיראק איפשר לאמריקנים לתקוף אותה ממגוון רחב של כיוונים: על היבשה – מכוויית ועד גבול סעודיה-ירדן; באוויר היא הייתה חשופה לתקיפות גם מטורקיה, ונוסף על כך היא הייתה חשופה להתקפות גם מהים. בדומה לעיראק, גם ישראל חשופה להתקפה מכל כיוון. זאת ועוד, מלחמתה של ישראל תהיה שונה באופן מוחלט מזו של ארצות-הברית מבחינה זאת שחזיתה ועורפה של ישראל יהיו נתונים תחת לחץ במקביל. גם בעניין זה אנו דומים יותר לעיראק מאשר לארצות-הברית, שנלחמה, כאמור, ללא שום סיכון לאזרחיה ולעורפה.

מעמדה של ישראל במלחמה דומה לזה של עיראק מעוד בחינה: הצד העיראקי היה מוגבל במשאביו, וככל שהתארכה המלחמה, הם הלכו והצטמצמו. לעומת זאת, המשאבים האמריקניים הלכו וגדלו.² באופן דומה יעיקו האבדות החומריות בזמן מלחמה הרבה פחות על מדינות ערב – בגלל גודלן – והרבה יותר על ישראל.

לכן כשאנו דנים בלקחים אנו צריכים ללמוד לא רק את נקודת המבט האמריקנית, אלא גם – ולא פחות – את נקודת המבט העיראקית.

האמריקנים אומרים שהדוקטרינה שהם יישמו במלחמת המפרץ היא תוצאה של הלקחים שהפיקו ממלחמת יום הכיפורים.³ אם מנתחים את ההבדל בין שתי המלחמות, מבינים שאין דרך להכין את המלחמה הבאה בלי ללמוד את הלקחים של המלחמות הקודמות. לכן על אף ההסתייגויות שהעליתי נראה שצריך נחוץ ללמוד ממלחמת המפרץ.

ברצוני להתחיל בלקח עקרוני, הנוגע לאתיקה של תפיסת הביטחון שלנו, מה שמכונה "מלחמת ברירה". בישראל קיבל המושג "מלחמת ברירה" אפיון דמוני. זו כמעט בושה לומר שיצאנו ל"מלחמת ברירה", ויכול להיות שהפכנו את מלחמת הברירה לכמעט בלתי אפשרית מבחינתה של מדינת ישראל. יצרנו רושם, שקשור לכאורה למוסר ולצידוק של המלחמה, כאילו לנו, "בני האור", מותר לצאת למלחמה רק כאשר חרב חדה מונחת על צווארנו ולא קודם לכן, ולעומת זאת ישנם עמים ברברים, היוצאים גם ל"מלחמות ברירה".

והנה מתברר שארצות-הברית הנאורה, הדמוקרטית, ידידתנו ובעלת בריתנו, יוצאת למלחמה שמכל נקודת השקפה היא "מלחמת ברירה". העיראקים לא איימו לא על וושינגטון ולא על ארקנסו, העיראקים אפילו כמעט שלא איימו על אינטרסים אמיתיים של ארצות-הברית, והאמריקנים היו יכולים להמשיך לחיות באושר ועושר גם אילו יצאו למלחמה. אם היו איומים כלשהם על אינטרסים אמריקניים, היו אלה אולי בתחום הכלכלי ארוך הטווח, אך בוודאי שאין איומים אלה עונים על הקריטריונים של מה שאנו הגדרנו לעצמנו כ"מלחמת אין ברירה".

והנה התרחשה מלחמה זו, ואנו, בתוך מדינת ישראל, נתנו עידוד קולני כמעט מכל שורות הציבור – להוציא בודדים – לאמריקנים ואמרנו להם "יישר כוח!" אנו צריכים איפוא לעשות עם עצמנו את חשבון הנפש המוסרי בתחום

לקחים ברמת הביטחון הלאומי

אני רוצה "לרדת שלב" בסולם הדמיוני של הלקחים ולעבור ללקחים שנוגעים לאסטרטגיות הביטחון שלנו:

ראשית, הייתי אומר שאל לה למדינה להתנות את יכולתה להגן על עצמה בכוונות הטובות של הצד האחר, אלא אם אין שום ספק שכוונות אלה לעולם לא ישתנו. כך, למשל, אין קנדה חוששת משינוי בכוונותיה של ארצות-הברית כלפיה, אך כוויית טענה כשחשבה באותם מושגים. לכווייתים היו יחסים טובים מאוד עם עיראק: הם נתנו לעיראק הרבה כסף במהלך מלחמת המפרץ הראשונה, ולא רצו לחצות קווים פוליטיים – למשל, לחתום על הסכם הגנה עם ארצות-הברית – כדי לא להרגיז את העיראקים. הם היו חלק ממערכת המדינות הערביות, ועל אף כל הסכסוכים ביניהן לא חזון נפרץ הוא שמדינה ערבית אחת תתקוף מדינה

ערבית אחרת. מהסיבות שמנתי לעיל הם ביססו את ההגנה שלהם על ההנחה שבעיראק לא תתקבל החלטה לתקוף את כוויית. ייתכן שאילו הייתה להם ברית הגנה עם ארצות-הברית, התמונה הייתה שונה,⁴ אך הם סמכו על הרצון הטוב בבגדאד.

שנית, אל לה למדינה לתלות את יכולת ההגנה שלה במהלך הכרוך בקבלת החלטה מדינית, הקשורה במגבלות רבות. לאחר שהתברר שאין ביכולתנו להשפיע

על כוונות עיראק (הרתעה), למדנו בדרך הקשה שעקב מגבלות מדיניות גם אין ביכולתנו לפעול נגד עיראק כדי להפסיק את פעולתה או להפריע לה. כך, למשל, התברר שעל מנת לצמצם את יכולתה של עיראק לשגר טילים לעבר תל-אביב, צריך לקבל החלטה קשה מאוד, הקשורה בשיקולים מדיניים סבוכים: למשל, כיצד מתנהגים עם "המדינה שבאמצע" – עוברים או לא עוברים מעל ירדן? או כיצד מתייחסים לתביעה האמריקנית שנבליג על מתקפת הטילים? אין זו הפעם הראשונה שאנחנו עומדים בפני החלטה שנוגעת ליכולת המגננה שלנו ושקשורה במערכות פוליטיות

המתקשות לקבל החלטות. כך היה גם ערב יום הכיפורים 1973, כשהוחלט – משיקולים מדיניים – לא לגייס מילואים ולא להנחית התקפה מקדימה על המצרים ועל הסורים.

דבר נוסף שצריך ללמוד ממלחמת המפרץ בהקשר זה הוא שככל שמשקל הכובד הפוליטי בקבלת ההחלטה גדול יותר, כך גדל הסיכוי שלא תתקבל ההחלטה הנכונה מנקודת המבט הצבאית. למשל: הבונה את ההגנה על כך שצריך

לפרוס את הכוחות הסדירים בגבול אינו תולה את יכולתו בהחלטה פוליטית קשה, שכן כל ממשלה יכולה לקבל בקלות החלטה על פריסת הצבא הסדיר. אך אם על מנת להגן צריך לקבל החלטה לגייס את המילואים, הסיכון גדול יותר, כי

לא קל לממשלה להחליט על גיוס כל הצבא. לכן ייתכן שגיוס המילואים כלל לא יתבצע.⁵

אם יכולת המגננה בנויה על כך שמעבר לגיוס מילואים גם חייבים להיכנס לשטח האויב כדי להיערך להגנה – נוצרה תלות של יכולת צבאית בהחלטה מדינית קשה עוד יותר, ולא בטוח שניתן יהיה לממש את תוכנית המגננה. יש לקחת בחשבון שברגע נתון לא יהיו התנאים הפוליטיים שיאפשרו את קבלת ההחלטה הנכונה מבחינה צבאית. מכאן שכל התולה את יכולתו להגן בקבלת החלטה מדינית סבוכה – תולה את ההגנה על בלימה.

הלקח הזה חשוב מאוד לכל מי שמנהל משא-ומתן שכרוך בהסכמים עם שכנינו – הסכמים שאחריהם ייתכן שחלק מיכולת ההגנה של המדינה תהיה מותנית בקבלת החלטות מדיניות קשות מאוד, הקשורות בפגיעה בריבונות הצד האחר. לכן צריכה מדינת ישראל לעשות כמעט הכול כדי שביטחונה לא יהיה תלוי בהחלטות שיש להן עלות מדינית כבדה מדי.

לא שאין עלות פוליטית בעצם פריסת הצבא הסדיר, לא שאין עלות פוליטית לעצם גיוס המילואים – אבל ככל שהעלות הפוליטית גבוהה יותר, צריך לקחת בחשבון שבעייתות מצוקה יהיה קשה יותר לבצע את מה שתוכנן מראש בגלל מגבלות שונות. מרחב התמרון המדיני או חופש

ההחלטה הפוליטי אינם מובטחים. צריך לקחת בחשבון שדווקא כאשר נזדקק להם, תהיה בעיה. תמיד יהיו ממדים פוליטיים בהחלטות צבאיות, אבל אנחנו חייבים להשתדל להקטין אותם ככל האפשר על מנת להקל על הקברניטים לקבל את ההחלטה הנחוצה כאשר מגיעים לרגע הקשה וכדי לאפשר לצבא למלא את תפקידו כמגן המדינה מפני איומים חיצוניים.

הלקח השלישי נוגע ליכולתן של מעצמות לממש ערבויות צבאיות. מאירועי המפרץ עולה שיכולתן זאת מוגבלת, ומימושה של יכולת כזאת מחייב הרבה מאוד זמן.

האמריקנים החליטו מהר מאוד לסייע לכוויית, אך נדרש להם זמן רב כדי לבנות את הכוח בסעודיה. כל זה נכון במצב הטוב, כשעמדו לרשותם העורף הסעודי עם שדות תעופה ומטוסים דומים, והיה להם חופש פעולה להתפרס בסעודיה. גם לא הייתה להם כל בעיה להשתלב במערכות הסעודיות, כי רובן נקנו בארצות-הברית. ובכל זאת הם היו זקוקים להרבה מאוד זמן. לקח זה מלמד אותנו שהעמידה שלנו מאז קום המדינה על כך

שלא נהיה תלויים בכוח זר לשם הגנה על עצמנו הייתה נכונה לא רק בהיבט הפילוסופי, קרי אירצונו שחיילים זרים יקריבו את עצמם למעננו, אלא גם בהיבט המעשי של היכולת האמיתית לסייע לנו, כאשר ניקלע לעת צרה.

אל לה למדינה להתנות את יכולתה להגן על עצמה בכוונות הטובות של הצד האחר, אלא אם אין שום ספק שכוונות אלה לעולם לא ישתנו

אל לה למדינה לתלות את יכולת ההגנה שלה במהלך הכרוך בקבלת החלטה מדינית, הקשורה במגבלות רבות

4,000 חיילים צרפתים נוחתים כנמל הנפט יבבוע. נחיתתם נמשכה 3 ימים

מאירועי המפרץ עולה שיכולתן של מעצמות לממש ערבויות צבאיות מוגבלת, ומימושה של יכולת כזאת מחייב הרבה מאוד זמן

מלחמת המפרץ - הלכחים עבור ישראל

מבחינה פוליטית. אין הגנה ללא עומק, ומלחמת המפרץ הראתה זאת לפחות מארבע זוויות:

האחת, כוויית היא מדינה קטנה, ורק בגלל זה נכבשה במהירות. ייתכן שצדאם חוסיין צריך היה מבחינתו לכבוש את איזור הנפט של סעודיה, שכן אילו גם איזור זה היה בידיו, אין איש יודע מה היו עושים האמריקנים. אלא שבינו לבין קצה אזורי הנפט הסעודיים הפרידו קילומטרים רבים. מעבר לכך, גם אילו היה צדאם כובש את אזורי הנפט – ולא היה זה בלתי אפשרי מבחינה צבאית – עדיין יתרת "המצע הסעודי" הייתה מספיקה כבסיס להתקפת-הנגד האמריקנית (לו רצו בכך). העובדה שכוויית היא מדינה קטנה, ש"נעלמה" בתוך שעות ספורות, והעובדה שסעודיה היא מדינה גדולה מאוד, ושהיה על העיראקים להקדיש הרבה מאוד זמן כדי לכבוש אותה – צריכות להיות בתודעתנו: השטח הוא רב חשיבות כשמדובר בלוח זמנים בסיסי ליציאה למלחמה.

הזווית השנייה נוגעת לצבא העיראקי, שעמד תחת מתקפה אווירית במשך יותר מחודש. הוא "חטף" יותר מכל צבא בעולם לפניו – גם מבחינת כמות התחמושת וגם מבחינת סוגי התחמושת. רק דבר אחד הציל אותו: העובדה שהוא היה מפוזר, ואת הפיזור הזה ידע לנצל נכון. כדי להתפזר צריך שטח רחב. מעבר לכך יש לשים לב לעובדה שגרעינו הקשה של הצבא העיראקי לא הושמד. גם אחרי שהעיראקים נחשפו במשך 40 יום למלוא העוצמה האמריקנית ונאלצו לסגת לעבר בגדאד – התוצאה הסופית משקפת את העובדה שהלחימה התנהלה על שטח רחב. אילו השטח שבו הוכרעה המלחמה היה הרבה יותר קטן, הרי במועד שבו הסתיימה המלחמה כבר היה הצבא העיראקי חדל מלהתקיים.

מלחמת קוסובו רק מחזקת לקח זה: המלחמה התנהלה באיזור קרוב יותר "הביתה", ממש בחצר האחורית של אירופה, ובכל זאת גורשו מאות אלפי אלבנים מארצם בטרם התארגן המערב והתערב בכוח. לישראל – למותר לציין – אין "אלבניה" שכנה שתקלוט את הפליטים היהודים.

דבר אחר הוא כשמודדים את יכולתה של מעצמה להגן על מדינה כאשר כוחותיה פרוסים בה מראש. היכולת של ארה"ב להגן על גרמניה בזמן המלחמה הקרה הייתה גבוהה לא רק משום שהייתה לה מערכת לוגיסטית שיכלה להניע כוחות קדימה, אלא משום שצבא אמריקני היה ערוך בגרמניה.⁶ אם מישוה רוצה לתלות את הגנתו בכוחות זרים שאינם ערוכים מראש, כמעט שאין בכך תועלת מההיבט הצבאי. באופן מעשי יש משמעות צבאית רק לצבאות שערוכים מראש באיזור הפעולה או בקרבתו המיידית.⁷ העובדה היא שמדינה בסדר גודל של ישראל בגבולות הקו הירוק (20 אלף קמ"ר) נכבשה ביום אחד, ואילו בניין הכוח כדי לכבוש אותה בחזרה נמשך חצי שנה. אומנם צה"ל חזק עשרות מונים מצבא כוויית, אך לעומת זאת סעודיה אינה מצויה בעורפנו. כך, גם מי שירצה לבוא לעזרת ישראל לא יידע היכן לערוך את כוחותיו. הוא יוכל להיעזר, לכל היותר, בספינות הצי השישי.

כל הבונה את הגנתו על ערובות של מדינות זרות, צריך לקחת בחשבון שערובות יכולות להועיל בתנאי שתהיה התרעה ארוכה. אם מדובר במתקפת פתע, אפילו לארצות-הברית אין יכולת לסייע, אלא אם כן הצבא שלה ערוך מראש בתוך השטח שבו אנו דנים.

הלך הרביעי נוגע לחשיבות ה"שטח". נוח יותר להשתמש במינוח הצבאי "עומק", שכן הוא יותר נייטרלי

המטרייה הלוחית של האמריקנים במלחמת המפרץ

1. לוויין ניווט צבאי
2. לוויין מכ"ם צבאי
3. לוויין התרעה מפני טילים
4. לוויין צילום צבאי
5. לוויין האזנה

ציור: טוביה קורץ

עוצמותיה היו נחשפות בקלות. בנושא השטח חשוב להדגיש את הלקח העיקרי: יש אמירות כאילו בעידן הטילים אין חשיבות לשטח. לאמירה הזאת אין שום בסיס מקצועי, היסטורי, או אחר, ומלחמת המפרץ תורמת רבות להבנה זאת. מי שמותקף על-ידי אויב היורה טילים ומפעיל כוחות משוריינים על הקרקע, צריך להתמודד במקביל עם שתי בעיות – אחת על הקרקע ואחת מהאוויר. אם יוותר על שטח שהוא זקוק לו להגנה הקרקעית, מצבו יהיה יותר חמור. זאת משום שללא עומק אובד חופש התמרון, שעיקרו ויתור על שטח תמורת זמן ושמירת הכוח. זאת ועוד, עם כמות טילים נתונה אפשר לעשות יותר נזק למי שפרוס על שטח קטן. לכן האמירה שבעידן הטילים אין חשיבות לשטח, לא רק שהיא בלתי נכונה, אלא שהיא הפוכה מהמציאות. בעידן הטילים, כאשר העורף יכול להיפגע וצריך לנהל מלחמה גמישה בחזית על מנת להרוויח זמן לגיוס המילואים, חשיבות השטח עולה ואינה יורדת. ממלחמה זאת יש לקחים גם בתחום של מבנה הכוח. אני חושב שבעניין הזה יש חשיבות עצומה – אולי קריטית – לצה"ל בלימוד לקחי המפרץ. –

אנו נמצאים בתקופה שבה אנו מנסים – לאור התפתחות הטכנולוגיה – לשנות ולשים דגשים שונים בתוך הצבא. אלא

הזווית השלישית נוגעת ליכולתם של העיראקים "לשמר את הכוח" מול ההפצצות האלה דווקא במגזר האזרחי. מדינה, אשר בשונה מעיראק, כל העוצמה התעשייתית והאזרחית שלה נמצאת בשטח מצומצם, צריכה להבין שזהו מצב אסטרטגי מאוד חמור, משום שבכוח אש קטן יחסית ניתן לשתק את תשתיתה האזרחית. היכולת של העיראקים להמשיך, להתגונן ולהילחם והישארותו של צדאם חוסיין בשלטון היו – בין השאר – תוצאה של שטחה הגדול של עיראק ושל פיזור התשתיות שלה. האמריקנים לא הצליחו לשתק את עיראק, כי העיראקים מצאו אלטרנטיבה ליעדים שנפגעו. כמי שמעולם לא סבלו מהתקפות משמעותיות על העורף, קשה לנו להבין זאת. טעות היא, לדעתי, להשאיר את פיזור האוכלוסייה להחלטות השוק הפרטי. אינטרס אסטרטגי של מדינת ישראל הוא שהאוכלוסייה תהיה מפוזרת הרבה יותר מכפי שהיא מפוזרת כיום.

הזווית הרביעית קשורה גם היא לנושא השטח, אך נוגעת גם בנושא המודיעין: היכולת של העיראקים להסתיר במשך שנים כל שעשו נבעה מהיות עיראק מדינה רחבת ידיים. עד היום אין יודעים מה יש שם באמת. האו"ם "הסתובב" שם שנים וחשף מעט מאוד. אילו הייתה זאת מדינה הרבה יותר קטנה, אילו הייתה זו מדינה הרבה יותר קומפקטית,

לקחים מהפעלת המסוקים האמריקניים במלחמה צריך לבחון בזוהרות רבה, מאחר שבצד האחר לא היה מערך נ"מ מתוחכם, לא היה חיל אוויר, והוא לא הפעיל את מסוקי הקרב שלו

מלחמת המפרץ - לקחים עבור ישראל

מערך נ"מ מתוחכם, לא היה חיל אוויר, והוא לא הפעיל את מסוקי הקרב שלו. כפי שכבר הודגש - המלחמה שלנו תהיה שונה בתכלית השינוי מזו שהייתה בעיראק. ועם כל זאת ראוי לציין את היכולת החשובה מאוד שהפגינו מסוקי הקרב בשדה הקרב.

3. הלקח השלישי נוגע למודיעין. בתחום האיסוף עשו האמריקנים קפיצת מדרגה גדולה. לא הכול אנו יודעים, אבל נראה שלאמריקנים הייתה תמונה רצופה של שדה הקרב, שהופקה באמצעות מערכות חדשות, שהופעלו לראשונה במלחמת המפרץ. אחדות מהן היו עדיין בשלבי ניסוי - מה שלא מנע מהן להגיע להישגים גדולים מאוד. עם זאת הייתה לאמריקנים בעיה בהפצת המידע לדרגים הלוחמים בשטח. זו מגרעת חמורה מאוד. אם המעגל אינו שלם, דהיינו המידע המודיעיני נשאר רק אצל הגנרלים ואינו מגיע לדרגי השדה, השפעתו על הלחימה ועל תוצאותיה תהיה קטנה.

בתחום המערכות התומכות יש להזכיר - גם כלקח עבורנו - את חשיבותם של הלוויינים. אלה מילאו שלוש פונקציות מרכזיות: הפקת מודיעין, קשר וניווט.

1. לווייני המודיעין כבר אינם מכשיר ייחודי, העומד רק לרשות צבאותיהן של מעצמות. כיום יכול כל אחד לרכוש צילומי לוויין מחברות אזרחיות ברזולוציה צבאית. אומנם לא ניתן לסמוך על חברת לוויינים אזרחית שתעניק מודיעין בזמן אמיתי, אבל היא יכולה לספק באורח שוטף מידע רב ערך על מדינות רחוקות. עדיין יש ללמוד את משמעותה של היכולת להשיג כיסוי מודיעיני מלוויינים אזרחיים על מלחמות העתיד. ראוי לציין כי במלחמת המפרץ היה הצילום מלוויינים אחד מאמצעי האיסוף

שדווקא בנקודות הסבוכות האלה צריך להדגיש כל הזמן את ההבדל בין המלחמה שאנו צריכים לעמוד בה לבין המלחמה שהייתה במפרץ. במלחמה במפרץ לא הייתה לאמריקנים אופוזיציה. העיראקים עמדו או נסוגו, אבל לא נלחמו באמת. הם כמעט שלא ירו, לא הפעילו את חיל האוויר שלהם, לא הפעילו מסק"רים, לא הפעילו ל"א ולא הניעו כוחות, מלבד התקפת הנגד הקטנה בחפג'י. תרחיש זה שונה לחלוטין מהמלחמות הצפויות לנו בין אם נותקף ובין אם נתקוף.

אבל בכל זאת יש מספר דברים בסיסיים שצריך להזכיר אותם:

1. אין ספק שהמלחמה הזאת הוכיחה שצריך לנהל ויכוח מעמיק בכל הקשור לעליית משקלו של החימוש המדויק. האמריקנים הפעילו הרבה מאוד חימוש מדויק ומפלטפורמות שונות. בכל מה שקשור לפגיעה במטרות קבועות - ברור יתרונו של הנשק המדויק, אך ככל שידוע לנו היו רק פגיעות מועטות, יחסית, באמצעי לחימה נייחים - גם כאשר היו נייחים אך תחת מסתור. לכן בצבאות מודרניים המשקיעים בנשק מדויק יש לעשות חשבונות מאוד עמוקים - כי כל דולר שהולך לנשק מדויק אינו מופנה לרכישת אמצעי לחימה אחרים. הלקח שעלה כבר ממלחמת המפרץ - ושחודד ביתר שאת בקוסובו - הוא איפוא שהנשק המדויק אינו חזות הכול במלחמה.

2. הלקח השני נוגע למסוקי הקרב. אלה הופעלו בכמויות גדולות ובהצלחה רבה - על-פי מה שהאמריקנים פירסמו. אולם לקחים מהפעלת המסוקים האמריקניים במלחמה צריך לבחון בזוהרות רבה, מאחר שבצד האחר לא היה

מטוס תובלה כבד "גלאקסי" C-5 וצוותו

שום מדינה בעולם – מלבד ארצות הברית – אינה מסוגלת לבצע את המאמץ הלוגיסטי שבוצע לקראת מלחמת המפרץ ובמהלכה

מערכת הלוויינים הזאת איפשרה לכל כוח אמריקני לדעת את מיקומו, איפשרה להפעיל אש קרקעית בדיוק שלא היה ידוע קודם לכן או לחלף כוח קומנדו שנמצא באמצע המדבר. צריך לזכור שבעניין הזה כולם תלויים ברצון הטוב של ארצות הברית, שמתפעלת את לווייני הניווט, אך יחד עם זאת אן ספק שמכשירי ה-GPS ימשיכו להשפיע במידה רבה על שדה הקרב.

על אף הפעלתן של מערכות טכנולוגיות חדשות אלה ואחרות, המסקנה העקרונית ממלחמת המפרץ היא שאי אפשר להשיג ניצחון רק באמצעות "מלחמת כפתורים". צבא עיראק נשבר רק אחרי שבוצע תמרון הקרקעי, וגם כשבוצע התמרון – אחרי כל הירי האמריקני המדויק בסיוע ה-GPS והמכ"מים למיניהם – הכוח העיקרי שאותו רצו העיראקים לשמור יצא שלם, כי התמרון שצריך היה להכריע לא בוצע עד הסוף, בנחישות. אילו היו האמריקנים ממשיכים באבחת החרב שלהם לעבר ציר בצרה בגדאד, קרוב לוודאי שהיו מחסלים את צבא עיראק. אבל חשוב לזכור: האש לבדה לא הייתה מחסלת את צבא עיראק ללא התמרון.

ולקראת הסוף – הלוגיסטיקה. למיטב זיכרוני הגנרל

החשובים של האמריקנים.

2. בתחום הקשר הלווייני הגיעו האמריקנים להישגים בלתי רגילים. כל מפקד יכול היה לדבר מכל נקודה שהיא עם כל מי שהוא רצה – בשדה הקרב, בעורף בסעודיה או בבית בארצות הברית. זהו שינוי דרסטי בהשוואה למה שידענו בעבר, כאשר מפקדים יכלו לפקד רק מתוך מפקדות עתירות אנטנות. ליכולת הטכנולוגית לדבר באמצעות טלפונים לווייניים מכל מקום אל כל מקום עתידה להיות משמעות גדולה בכל הקשור לטכניקות הפיקוד והשליטה. הדבר קיים היום בשוק האזרחי כמעט במלוא רוחב הספקטרום, ואין סיבה שיהיה זה שונה בצבא.

3. שינוי משמעותי נוסף היה ה-GPS. כל מי שמחובר למערכת, ולא חשוב היכן הוא נמצא, לוחץ על כפתור ומקבל את מיקומו המדויק. כך ניתן לפתור חלק ניכר מהבעיות הקלאסיות שהטרידו את המפקדים במלחמות העבר: היכן אני? איפה הכוח השכן? לאן אני מתקדם? נשארה לא פתורה השאלה "איפה האויב", כי צריך לראות את האויב כדי לדעת היכן הוא. אבל ידיעת המיקום המדויק יכולה לסייע גם באיתור מיקומו של האויב.

**המסקנה העקרונית ממלחמת
המפרץ היא שאי אפשר להשיג
ניצחון רק באמצעות "מלחמת
כפתורים"**

הערות

1. המלחמה הזאת מתייחדת גם בכך שאיפשרה ל"מומחינו" לתת הרבה עצות לארצות-הברית. במקום לתת לצבא ארצות-הברית את הכבוד הראוי על מאמץ לוגיסטי ייחודי, על מלחמה שבה ידע לצל את יתרונותיו ועל כך שבמידה רבה "הוציא עבודתו את הערמונים מהאש", נתנו לו עצות לא רלוונטיות וחילקנו לו ציונים באופן לא ראוי.
2. המשאבים שהאמריקנים צברו במפרץ אכן גדלו עד ליציאה למערכה ובמהלכה, אולם מן הראוי לציין שחלק ממערכות החימוש האיכותיות נצרכו תוך כדי המלחמה כמעט עד הקו האדום.
3. ראו למשל: George F. Hofmann; Donn Starry, **Camp Colt to Desert Storm**, The University Press of Kentucky, 1999, pp. 548-550
4. הוכחה עקיפה לכך ניתן למצוא בעובדה שצדאם חוסיין פעל רק אחרי שבשיחה עם שגרירת ארצות-הברית בבגדאד הבין – בטעות – שארצות-הברית תשלם עם ההתקפה. הסכם הגנה היה מונע טעות כזאת.
5. ראו מאמרו של פרופ' סטיבארט כהן, "מגבלות השימוש בכוחות המילואים – לקחי מלחמת יום הכיפורים", מערכות 366-367, אוקטובר 1999, עמ' 57-56
6. דין אצ'סון, מזכיר המדינה האמריקני לאחר מלחמת העולם השנייה, מספר כיצד הסביר צבא ארצות-הברית כי ללא נוכחות קבועה ומשמעותית על אדמת אירופה לא יהיה ביכולתו להגן על אירופה מפני מתקפה של ברית-המועצות.
7. ראו הסבר גם בתחילת הספר: Douglas A. Macgregor, **Breaking the Phalanx**, Praeger, 1997

נספח

מאמר זה מבוסס על הרצאה שניתנה באוניברסיטת תל-אביב בערב לזכרו של סרן אבישי בן צבי ז"ל וסמל יהושפט נצר ז"ל. אבישי נהרג לא רחוק ממני במלחמת יום הכיפורים בשרתו כמודיעין אוגדה 162, מעברה המערבי של התעלה. הנספח להלן הוא הדברים האישיים, הלא מקצועיים, שאמרתי אז לזכרו, ואני מוסיף אותם מחוץ למאמר כדי לזכור ולהזכיר. וכך פתחתי את ההרצאה:

אני אדבר על משישה, שכדברי פרופ' אסא כשר לאחרונה, "הפך להיות חלק מחיי", ואני מדבר לשמו בלבד. את אבישי ז"ל הכרתי לתקופה קצרה מאוד. לא היינו חברים לפני המלחמה, ואם המלחמה לא הייתה מסתיימת כפי שהסתיימה, ודאי היינו מתראים מדי פעם, אומרים שלום מנומס וזו לא אכל המלחמה הייתה, ואת אשר אירע בה אי-אפשר לשנות: מאותו יום שבו אבישי הצטרף לחפ"ק של האוגדה בגיבל גניפה בצד המערבי של תעלת סואץ.

מאותה שעה שאני ביקשתי מאבישי להתמקם עם האנשים שלו כ-80 מטר מאחורי הנגמ"ש שלי. מאותו רגע שאבישי התריע בפנינו שאנחנו עומדים להיות מופגזים.

ובאותה שנייה שהפגז נפל ורצתי אל האיזור שבו הוא נפל, הפכתי את אבישי ואמרתי: "תיכנסו לאן שאפשר, כי אבישי נהרג" – מאותה עת הפך אבישי להיות חלק מחיי. אני מתאר לעצמי שזה יימשך הרבה זמן, עד שטעויות התבגרותו תהיינה גדולות משגיאות בחרותו, או עד ששכחת הזקנה תאפיל על הזיכרון החד של החיים בצעירותו. עד אז תישאר המלחמה הזאת כגורם משפיע ביותר בתודעה שלי – ואבישי חלק ממנה.

משום כך נעניתי לבקשתו של ד"ר אשר ססר, ואני נמצא כאן הערב כדי לשאת דברים שאינם קשורים לזיכרון – אבל הם משום ערב הזיכרון.

היחיד שקיבל כוכב נוסף במסגרת המפקדה של שוורצקופף היה קצין הלוגיסטיקה – ולא בכדי. אין ספק ששום מדינה בעולם – מלבד ארצות-הברית – אינה מסוגלת לבצע את שובצע לקראת ובמסגרת מלחמת המפרץ. מדובר במבצע אדיר, אולי הגדול בהיסטוריה האנושית, של העברת צבא ממקום למקום במהירות ובמיומנות תוך התגברות על בעיות בפריסתו, בהאכלתו, בחימושו ובתדלוקו – מבצע שבחלקו הסופי כלל ביצוע איגוף רחב היקף. מבצע זה התאפיין במספר קטן של תקלות (לפחות על-פי מה שאנו יודעים). יחד עם זאת צריך לזכור שאת כל זה הצליחו האמריקנים לעשות בשעה שהצד האחר כמעט לא גילה התנגדות: שום מטוס עיראקי לא חדר לסעודיה כדי לפגוע במצבורי הלוגיסטיקה האדירים או בכוחות בתנועתם לאיגוף הגדול; שום כוח עיראקי לא עשה מבצעים בשביל לראות היכן נמצא האויב או כדי להפריע להיערכותו.

האמריקנים "עיוורו" מבחינה צבאית ומבחינה מודיעינית את יריביהם, וגם מכך יש ללמוד. הם יכלו לעשות איגופים, כאשר לאויב ממול אין בכלל מודיעין, אך זהו לוקוסוס, שאנחנו לא נהנה ממנו. אפשר לעשות את כל התרגילים הלוגיסטיים היפים האלה, כאשר מהצד האחר אין איסוף מודיעיני, וכאשר יש מדינה כמו סעודיה כבסיס ענקי שניתן להשתרע עליו. כל זה בלתי אפשרי בישראל הקטנה והחשופה.

ולסיום שני לקחים אחרונים:

1. גם במלחמה הזאת למדנו שלשדה הקרב יש מרכיבים הנראים קטנים, אך לאמיתו של דבר השפעתם חשובה. כך, למשל, הצליחו העיראקים להציל את עיקר צבאם, כי דאגו להסתירו ולהסוותו. העיראקים הקפידו על כל הדברים הפשוטים והלא מתוחכמים, כמו לכסות את הטנקים ברשתות, לשתול הרבה דמיי, לנוע בלילה וכיו"ב, ובדרך זו הצליחו להפחית במידה ניכרת את שיעורי ההשמדה של החימוש המדויק. כתוצאה מכך תקפו האמריקנים הרבה קרטונים ודיקטים.
2. צבא הוא מקצוע. שוורצקופף היה מבוגר יותר מרוב האלופים בצבא, והוא לא היה הקצין המבוגר ביותר בצבא האמריקני. זאת משום שבארצות-הברית מבינים שצבא הוא מקצוע מורכב ומסובך, שצריך הרבה מאוד זמן כדי ללמוד אותו. יתר על כן, בגלל הטכנולוגיה והסביבה החברתית והפוליטית הופך הצבא להיות למקצוע יותר ויותר מסובך. לכן לדעתי אנו צריכים ללמוד מהאמריקנים ולהשקיע בהכשרה – בעיקר של המפקדים – גם במחיר של הזדקנות הצבא. מפקד זקוק להשכלה כללית באוניברסיטה, להשכלה צבאית שאותה ירכוש בבת-ספר צבאיים, והוא חייב ללמוד לאורך כל הקריירה שלו. כל מפקד צריך כשרון טבעי מולד לפקד ולהנהיג – ודאי תחת אש. אבל כשרון כזה חייב להיות מגובה בבגרות, בניסיון חיים, בהשכלה כללית ובעיקר בהשכלה צבאית מתאימה כדי להניב מפקדים טובים יותר. גם את זה נכון ללמוד מצבא ארצות-הברית.